

Корнійчук Г. В.
кандидат економічних наук, докторант
Національного наукового центру
«Інститут аграрної економіки»
Національної академії аграрних наук України

Korniichuk G. V.
Candidate of Economic Sciences, Doctoral Candidate
National Scientific Center Institute Agrarian Economy

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОФОРМУВАНЬ

STRUCTURAL COMPONENTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES FINANCIAL CAPACITY

Анотація. В роботі наведено результати аналізу наукових підходів до структуризації фінансового потенціалу підприємства, аргументацію авторської концепції щодо структурних компонентів фінансового потенціалу агроформувань та їх якісні характеристики в контексті формування ефективної системи управління процесами його розвитку і використання.

Ключові слова: управління, підприємство, фінансовий потенціал, структурні компоненти потенціалу, підходи до структуризації потенціалу.

Вступ та постановка проблеми. Функціонування підприємств аграрного сектору в ринкових умовах передбачає досягнення високого рівня їх конкурентоспроможності та динамічного економічного розвитку. Однією з найбільш важливих передумов реалізації цих завдань є збалансоване за часом й обсягами ресурсне забезпечення їх виробничої та інвестиційної діяльності. Домінантною компонентною ресурсного забезпечення виступає фінансування, достатність якого визначають наявність власних фінансових ресурсів та умови доступу до зовнішніх джерел їх формування, тобто рівень фінансового потенціалу агроформувань. У зв'язку з цим актуальним питанням виступає ефективне управління розвитком фінансового потенціалу та його структурних компонентів. Аналіз сучасної практики фінансового менеджменту вітчизняних агроформувань показує, що більшість з них не має такої системи, зокрема, через відсутність відповідних теоретичних напрацювань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд літератури свідчить про те, що актуальні питання формування і розвитку фінансового потенціалу вітчизняних агроформувань знаходяться у фокусі постійної уваги широкого кола науковців. Організаційно-економічні та теоретико-методологічні питання у цій сфері фінансового менеджменту вивчали такі відомі дослідники, як І.О. Бланк, О.Д. Василик, О.Є. Гудзь, Н.М. Давиденко, М.Я. Дем'яненко, І.М. Зеліско, М.І. Крупка, Ю.О. Лупенко, О.О. Непочатенко, В.М. Опарін, П.А. Стецюк, Н.С. Танклевська, Н.В. Трусова [1–12]. Завдяки науковим здобуткам цих вчених вирішено широке коло актуальних наукових та прикладних завдань, зокрема питання формування сучасної парадигми управління фінансовим потенціалом, теоретичних та методичних основ кількісної оцінки фінансового потенціалу, розробки аналітичного інструментарію фінансового планування та прогнозування, формування системи фінансового моніторингу.

Водночас динамічний характер господарських процесів в аграрному секторі та потреба забезпечення сталого економічного розвитку підприємств галузі генерують потребу розширення та поглиблення наукових розвідок

у контурі формування та використання їх фінансового потенціалу для підвищення рівня фінансової конкурентоспроможності й адаптивності в умовах активізації євроінтеграційних процесів та розширення відкритості ринків. Крім того, залишаються окремі аспекти проблеми, які не знайшли достатнього вирішення у спеціальній літературі. Серед них і питання структуризації фінансового потенціалу та ідентифікації його окремих елементів.

Мета статті полягає у науковій аргументації структурних компонентів фінансового потенціалу агроформувань в контексті формування ефективної системи управління процесами його розвитку і використання.

Результати дослідження. Структурні характеристики виступають неодмінним атрибутом якісного та кількісного аналізу різноманітних економічних явищ та об'єктів. Вони досить повно розкривають внутрішню сутність та конститутивні атрибути предмета такого аналізу. Саме у такому ракурсі доцільно розглядати необхідність ідентифікації структурних компонентів фінансового потенціалу агроформувань. Крім того, прагматичний аспект такого аналізу обумовлений необхідністю формування ефективної системи управління фінансовим потенціалом.

Аналіз літературних джерел показує, що структурним аспектам фінансового потенціалу приділяється недостатня увага. Це, на нашу думку, пов'язано з концептуальним підходом окремих авторів до інтерпретації економічного змісту цієї складної фінансової категорії, детальний аналіз якого наведено нами у роботі [1]. Очевидно, що саме авторське визначення фінансового потенціалу дає ключ до розкриття його структури.

Нині і в економічній літературі, і в господарській практиці домінує ресурсна концепція потенціалу, яка ідентифікує його як «наявні у економічного суб'єкта ресурси, їхню оптимальну структуру та вміння раціонально використати для досягнення поставленої мети» [2, с. 13]. При цьому «визначення категорії потенціалу, яке використовується у сучасній економічній науці, містить два ключові аспекти. По-перше, розуміння терміна «потенціал» невід'ємно пов'язане з поняттям «ресурси», а по-друге, потенціал включає спроможності, якими володіє госпо-

дарюючий суб'єкт: спроможність до розвитку, вдосконалення та ефективного використання ресурсів» [3, с. 8]. Варто зазначити, що, окрім сукупності наявних ресурсів, у цьому концептуальному підході фігурують ще й запаси та засоби.

У фінансовій літературі також домінує ресурсний підхід до визначення фінансового потенціалу. Його основою виступають «сукупність наявних фінансових ресурсів та можливостей <...> щодо їх залучення» [4]. Відмінності ж окремих визначень фінансового потенціалу у рамках цього концептуального напрямку полягають у розумінні його цільової функції, а саме здійснення поточних і перспективних витрат [5], фінансування майбутньої діяльності та певних стратегічних напрямів розвитку підприємства [6], реалізація і нарощування економічного потенціалу з метою максимізації прибутку [7], досягнення ефективного функціонування підприємства (високих показників ліквідності, прибутковості, платоспроможності, стійкості та інших фінансових показників) [8].

В окремих наукових публікаціях [9, с. 31] фінансовий потенціал підприємства асоціюється з фінансовими, кредитними та інвестиційними ресурсами. З певними застереженнями такий підхід може бути застосований до аналізу та оцінки фінансового потенціалу регіону чи галузі економіки. Однак стосовно окремих суб'єктів господарювання, на наше переконання, він досить спірний. По-перше, кредитні ресурси у загальному випадку є фінансовими ресурсами банківської системи і до фінансового потенціалу конкретного підприємства відносяться опосередковано. А по-друге, інвестиційні ресурси підприємства включають його фінансові ресурси, які використовуються на фінансування інвестиційної діяльності підприємства. Крім того, до складу інвестиційних ресурсів входять й інші види економічних ресурсів, які формують економічний потенціал підприємства, але не мають безпосереднього відношення до фінансового потенціалу.

Таким чином, у проаналізованому концептуальному підході можна виділити такі структурні елементи фінансового потенціалу підприємства, як наявні (використовувані) фінансові ресурси та приховані (невикористані) можливості щодо їх залучення, які можуть бути задіяні для досягнення економічних цілей суб'єкта господарювання. Конкретизація такого розуміння приводить нас до доступних підприємству власних, позикових та залучених фінансових ресурсів.

Інша досить представницька група дослідників асоціює фінансовий потенціал з максимально можливими фінансовими результатами господарської діяльності підприємства [10]. При цьому актуалізуються певні економічні передумови: можливість залучення капіталу в обсязі, необхідному для реалізації ефективних інвестиційних проектів; наявність власного капіталу, достатнього для виконання умов ліквідності і фінансової стійкості; рентабельність вкладеного капіталу; наявність ефективної системи управління фінансами, що забезпечує прозорість поточного і майбутнього фінансового стану [11]. Якщо сам результативний концептуальний підхід до визначення фінансового потенціалу загалом можна вважати конструктивним, то визначення певних передумов видається досить спірним. Кожне окреме підприємство функціонує в конкретних організаційно-економічних та фінансових умовах; має конкретний обсяг власного капіталу, який далеко не завжди достатній для виконання умов ліквідності й фінансової стійкості. Це ж стосується і можливості залучення капіталу для реалізації інвестиційних проектів. Ми вважаємо, що скоріше рівень фінансового потенціалу створює певні фінансові передумови і

для формування власного капіталу, і для залучення капіталу, а не навпаки.

Ще один концептуальний підхід апроксимує фінансовий потенціал підприємства характеристикою його фінансового стану. Одні автори виражають його в показниках фінансової незалежності, фінансової стійкості та кредитоспроможності [12], інші – інвестиційної привабливості та кредитоспроможності [13]. Т.Г. Шешукова та Є.В. Колесень розглядають фінансовий потенціал як складну багаторівневу структуру, ядром якої виступає оцінка фінансового стану за показниками фінансової стійкості, платоспроможності, ліквідності, ефективності діяльності та інвестиційної привабливості [14, с. 24]. Беззаперечно, між рівнем фінансового потенціалу підприємства і його фінансово-економічним становищем існує безпосередній взаємозв'язок і взаємозалежність. Такий підхід видається дещо спрощеним. Ми вважаємо, що фінансовий стан підприємства разом з наявністю фінансових ресурсів та можливостей щодо їх залучення у кінцевому підсумку й визначають рівень фінансового потенціалу. Однак їх отождолення не можна визнати обґрунтованим.

Наведені концептуальні підходи найбільш представницькі, однак не вичерпують весь арсенал структуризації фінансового потенціалу підприємства. Існують підходи, які потребують окремого аналізу.

П.В. Комарецька як структурні елементи фінансового потенціалу підприємства розглядає потенціал основних фондів та потенціал фінансових ресурсів. При цьому головною якісною ознакою першого з них виступає потенціал виробництва продукції, а другого – потенціал кредитних можливостей [3]. Така позиція містить раціональне зерно у тому аспекті, що в процесі виробництва продукції генеруються грошові потоки, за рахунок яких формуються власні фінансові ресурси – базовий компонент фінансового потенціалу підприємства. Одночасно кредитні можливості нині виступають найбільш вагомим зовнішнім джерелом формування фінансових ресурсів. Але виникає питання про роль і значення оборотних активів, трудових та інтелектуальних ресурсів виробництва продукції, а також про значення інших зовнішніх джерел (окрім кредитів) формування фінансових ресурсів.

Важко погодитися з позицією, в якій основними складовими фінансового потенціалу підприємства виступають обсяг реалізації (виручка від реалізації продукції, робіт, послуг), чисельність працівників, рівень оплати праці, обсяг інвестицій за рахунок власних коштів, первісна вартість основних фондів та сума нарахованих дивідендів за певний період часу [14, с. 44]. Наведені показники належать до різних аспектів виробничої, інвестиційної та фінансової діяльності й далеко не завжди мають пряме відношення до формування та використання фінансового потенціалу. Більше того, такий підхід лише ускладнює завдання структуризації фінансового потенціалу і не має практичного значення.

Вважаємо, що фінансовий потенціал підприємства – це досить складна й багатопланова економічна категорія, яка є сукупністю об'єктивних передумов (можливостей) залучити такий обсяг фінансових ресурсів, який в конкретних організаційно-економічних і фінансових умовах підприємство спроможне відшкодувати у повному обсязі за рахунок чистих грошових потоків від його виробничих та інвестиційних програм, для реалізації яких залучаються ці фінансові ресурси. Тому для його структуризації необхідно використати синтетичний підхід, за допомогою якого забезпечується комплексне виявлення структурних компонентів. З цих позицій найбільш прийнятним вва-

жаємо структурування фінансового потенціалу, запропоноване Л.А Толстолесовою. Автор вважає, що фінансово-інвестиційний потенціал включає такі складники:

1) *джерела формування потенціалу* (внутрішні, зовнішні та змішані);

2) *структурні елементи, складові поняття потенціалу* (значущими структурними елементами фінансово-інвестиційного потенціалу для регіонів є природно-ресурсний, виробничий, фінансовий, податковий, бюджетний, кредитний, інвестиційний, інноваційний, інфраструктурний, кадровий та споживчий потенціали);

3) *власники капіталу, заощаджень і ресурсів*, тобто суб'єкти економічних відносин, що володіють певними фінансовими ресурсами, які за певних умов і за допомогою відповідного механізму можуть трансформуватися в інвестиційні ресурси для вкладення в проекти та об'єкти, виходячи з реалізованої фінансово-інвестиційної стратегії;

4) *об'єкти, для інвестування*, заради яких і формується фінансово-інвестиційний потенціал [15, с. 121].

Враховуючи специфіку регіонального фінансово-інвестиційного потенціалу у запропонованій Л.А Толстолесовою структурізації, ми вважаємо за необхідне доповнити цей підхід окремими новими елементами, а також вважаємо за можливе модифікувати деякі інші в контексті визначення структурних компонентів фінансового потенціалу агроформувань. Загальна схема структурних компонентів фінансового потенціалу підприємства представлена на рис. 1. Наведемо короткі якісні характеристики цих компонентів та логічну аргументацію доцільності їх включення до окремих структурних складових фінансового потенціалу.

Фінансовий потенціал є динамічним економічним явищем. З ним відбуваються різні метаморфози протягом всього життєвого циклу підприємства. На етапі появи підприємства створюються певні організаційні та економічні передумови, які мають важливе значення для формування і подальшого розвитку фінансового потенціалу.

Структура власності нового підприємства суттєво впливає на визначення та механізми реалізації його економічної політики. А економічна політика визначає контури та тренди розвитку фінансового потенціалу, для реалізації якої він і формується. Залежно від того, яке значення у розширеному відтворенні надають фінансовому потенціалу власники та менеджери підприємства, формується його організаційна складова: структура управління, її кадрове забезпечення та організація інформаційних потоків у системі управління фінансовим потенціалом.

Організаційна та економічна складова фінансового потенціалу залишаються його активними компонентами й на подальших етапах життєвого циклу підприємства, оскільки впливають на ключові параметри його розвитку і використання.

Центральним компонентом фінансового потенціалу підприємства виступає ресурсна складова. Вона включає власні, залучені та позикові фінансові ресурси, які підпри-

ємство спроможне залучити для фінансування виробничої й інвестиційної діяльності. Між ними існує пряма залежність: чим більший обсяг фінансових ресурсів може сформувати підприємство за рахунок власних джерел, тим кращі у нього умови доступу до фінансових ресурсів зовнішніх кредиторів та інвесторів. З іншого боку, чим більший обсяг фінансових ресурсів може залучити підприємство із зовнішніх джерел, тим більші можливості для розширення бази формування власних фінансових ресурсів.

Важливим елементом ресурсної складової фінансового потенціалу підприємства є структура балансу, тобто ключові співвідношення між елементами його активу та пасиву або між ресурсами та джерелами їх формування.

Рис. 1. Структурні компоненти фінансового потенціалу підприємства

Відомо, що ці співвідношення виступають важливими індикаторами фінансового становища та фінансової результативності підприємства, а отже, ілюструють стан, динаміку та наслідки використання фінансового потенціалу. На їх основі відбуваються якісні та кількісні зміни у фінансовому потенціалі. А трансформація фінансового потенціалу знаходить своє віддзеркалення у зміні структури балансу.

Перспективний та динамічний розвиток фінансового потенціалу залежить від складових, які умовно можна назвати забезпечуючими. До них ми відносимо елементи інфраструктурної та інтелектуальної складової.

Як уже зазначалося раніше, фінансовий потенціал є динамічним економічним явищем, якому притаманні перманентні дифузії та трансформації, постійний трансфер окремих елементів між внутрішнім і зовнішнім економічним оточенням. Забезпечення високої динаміки цих процесів здійснюється на основі компонентів інфраструктурної складової фінансового потенціалу. Їх нерозвиненість призводить до гальмування економічних процесів формування і розвитку фінансового потенціалу та їх деформації.

Сучасне економічне середовище діяльності підприємств реального сектору економіки характеризується високою динамікою його складників та значним рівнем конкуренції на фінансових та товарних ринках. В таких умовах важливе значення має інтелектуальна складова фінансового потенціалу, яка включає такі компоненти, як інтелектуальна власність, здатність приймати економічно

обґрунтовані фінансові рішення та здатність генерувати фінансові й організаційні інновації. Нові інноваційні фінансові технології виступають важливою конкурентною перевагою підприємства на фінансових ринках у змаганні за обмежені фінансові ресурси зовнішніх кредиторів та інвесторів. А розширення можливостей доступу до них створює об'єктивні передумови для збільшення рівня фінансового потенціалу підприємства.

Висновки. Таким чином, вивчення результатів наукових досліджень та аналіз фінансової практики вітчизняних агроформувань засвідчили теоретичну і прикладну актуальність організації ефективного управління розвитком фінансового потенціалу та його структурних компонентів.

Визначено, що у науковій літературі домінує ресурсний підхід до визначення фінансового потенціалу, в рамках якого його структурними компонентами виступають наявні фінансових ресурсів та можливості їх залучення із зовнішніх джерел. Відповідно до результативної концепції фінансовий потенціал асоціюється з максимально можливими фінансовими результатами господарської діяльності підприємства. Частина науковців структурує фінансовий потенціал за індикаторами фінансового стану підприємства.

Обґрунтовано доцільність використання синтетичного підходу, за допомогою якого забезпечується комплексне виявлення структурних компонентів. Наведено й охарактеризовано структурні компоненти фінансового потенціалу у складі організаційної, економічної, ресурсної, інфраструктурної та інтелектуальної його складових.

Список використаних джерел:

1. Корнійчук Г.В. Економічний зміст фінансового потенціалу підприємства / Г.В. Корнійчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – № 7 (частина 2). – С. 26–30.
2. Економічна енциклопедія : у 3 т. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002– . – Т. 3 / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – 2002. – 952 с.
3. Шешукова Т.Г. Совершенствование методики анализа экономического потенциала хозяйствующего субъекта : [монография] / Т.Г. Шешукова, Е.В. Колесень. – Пермь : Пермский ГНИИ, 2013. – 196 с.
4. Кунцевич В.О. Поняття фінансового потенціалу розвитку підприємства та його оцінки / В.О. Кунцевич // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7 (37). – С. 123–130.
5. Мерзликін Г.С. Оценка экономической состоятельности предприятия : [монография] / Г.С. Мерзликін, Л.С. Шаховская. – Волгоград : ВолгГТУ, 1998. – 127 с.
6. Бикова В.Г. Фінансово-економічний потенціал підприємств загальнодержавного значення – оцінка та управління / В.Г. Бикова, Ю.М. Ряснянський // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 56–61.
7. Паентко Т.В. Налоговое регулирование в контексте формирования финансового потенциала предприятия / Т.В. Паентко // Бизнесинформ. – 2006. – № 9. – С. 96–98.
8. Троц Д.О. Аналіз та діагностика фінансового потенціалу підприємства / Д.О. Троц, О.Е. Бурдіна // Соціум. Наука. Культура. Економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/trots-do-burdina-oe-analiz-ta-diagnostika-finansovogo-potentsialu-pidpriemstva>.
9. Управление экономическим потенциалом организации : [учебное пособие] / [А.П. Романов, Г.Г. Серебренников, В.М. Безуглая, О.В. Кириллина, М.К. Чарькова]. – Тамбов : Изд-во ФГБОУ ВПО «ТГТУ», 2012. – 88 с.
10. Фомин П.А. Особенности оценки производственного финансового потенциала промышленных предприятий / П.А. Фомин, М.К. Старовойтов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cis2000.ru/publish//articles/book_9.
11. Мерзлов И.Ю. Управление финансовым потенциалом предприятия / И.Ю. Мерзлов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://science-bsea.narod.ru/2008/ekonom_2008/merzlov_uprav.htm.
12. Финансово-инвестиционный потенциал предприятия и его влияние на управление инвестициями / [С.А. Лосева, В.И. Зубкова, А.В. Накивайло] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cci.zp.ua/invest/article/knp20_7.doc.
13. Ендовицкий Д.А. Частные и обобщающие показатели комплексного экономического анализа инноваций / Д.А. Ендовицкий, С.Н. Коменденко // Учет, анализ, аудит: проблемы теории, методологии и практики : сборник научных трудов. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 176–186.
14. Комарецька П.В. Управління фінансовим потенціалом підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / П.В. Комарецька. – К., 2006. – 21 с.
15. Кот Н.Г. Диагностика финансового потенциала как альтернатива моделям банкротства / Н.Г. Кот // Вестник Брестского государственного технического университета. – 2015. – № 3. – С. 42–50.
16. Толстолесова Л.А. Финансово-инвестиционный потенциал сырьевых регионов и стратегия его реализации / Л.А. Толстолесова // Вестник Тюменского государственного университета. – 2011. – № 11. – С. 120–126.

Аннотация. В работе приведены результаты анализа научных подходов к структуризации финансового потенциала предприятия, аргументация авторской концепции структурных компонентов финансового потенциала агроформирований и их качественные характеристики в контексте формирования эффективной системы управления процессами его развития и использования.

Ключевые слова: управление, предприятие, финансовый потенциал, структурные компоненты потенциала, подходы к структуризации потенциала.

Summary. The results of the analysis of scientific approaches to the structuring of the financial potential of the enterprise, the arguments of the author's concept of structural components agroformations financial capacity and their qualitative characteristics in the context of the formation of an effective process control system for its development and use.

Key words: management, enterprise financial potential, structural components of the building, approaches to structuring potential.